

Лекції з курсу «Соціологія знання»
(спеціальність «Соціологія», 4 курс)

Лекція 1. Зміст і завдання навчальної дисципліни «Соціологія знання»

План

1. Зміст поняття «соціологія знання».
2. Зародження та становлення соціології знання як наукового напрямку.
3. Місце і роль навчальної дисципліни в системі професійної підготовки бакалаврів соціології

Література:

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / Бергер П., Лукман Т. М.: Медиум, 1995. 323 с.
2. Бурдьє П. Поле інтелектуальної діяльності як особий мир // П. Бурдьє // Начала / П.Бурдьє. М.: Социологос, 1994. 288 с.
3. Кожанов А.А. Проблема експертної оцінки знання в соціології і філософії науки / А.А. Кожанов; М.: ИС РАН, 2003. 456 с.
4. Кун Т. Структура наукових революцій / Кун Т. М., 1975. 216 с.
5. Малкей М. Наука і соціологія знання / М. Малкей. М., 1983. 225 с.
6. Мангейм К. Очерки по соціології знання / К. Мангейм. М., 2000. 287 с. (Глава IV Проблема соціології знання)
7. Поппер К. Логіка соціальних наук / К. Поппер // Еволюційна епістемологія і логіка соціальних наук / К. Поппер. М.: Едиториал УРСС, 2000. С. 298–313.

1. Зміст поняття «соціологія знання»

Специфіка соціології серед інших суспільних наук полягає в тому, що вона вивчає суспільство під особливим кутом зору – *крізь призму соціальних процесів та відносин*, які становлять основний зміст соціальної реальності.

У центрі соціального життя – взаємодія людей, а індивід і група – *сукупність соціальних зв'язків*, що породжують складні соціальні структури: особистість, індивід, суспільство, культура, держава, право, мораль, наука, мистецтво, родина тощо.

Основна категорія соціології – це спільнота, позаяк в спільності наявні усі відносини, властиві і індивіду, і суспільству. **Соціальна спільнота** – це не проста сума індивідів і не будь-яка група людей, а більш чи менш усталене соціальне утворення, суб'єкти якого об'єднані спільним інтересом і знаходяться у взаємодії між собою.

Соціологія знання – це дослідження соціальної природи і соціальної детермінації різних форм соціального знання, що знаходяться на межі соціології і

філософії, визначають механізми створення, розповсюдження та функціонування знання в суспільстві. Для неї характерне ширше в порівнянні з епістемологією, тлумачення терміну «знання»: до знання відноситься все, що вважається знанням у суспільстві.

Епістемологія – це філософська теорія знання. В наш час дуже поширеним є трактування епістемології як теорії виключно наукового знання.

Різні варіанти соціології знання зумовлені наявністю різних філософських течій, в яких по-різному інтерпретують поняття «знання», «суспільство» та «відношення». Так, *суспільство* тлумачать як історичні епохи, класи, покоління, соціальні фактори, соціальне буття, соціальні структури, а *знання* – як знання взагалі, наукове знання, ідеологію, світогляд, категорії, цінності, ідеї. По-різному інтерпретується і відношення знання та суспільства - як жорстка чи послаблена детермінація, функціональний зв'язок, гармонія стилів, зв'язок частини і цілого та ін.

Основні проблеми соціології знання: дослідження характеру відношень між знанням і соціальним буттям, соціальними структурами і категоріями мислення; ролі цінностей у пізнанні, співвідношення знання і його соціальних носіїв, істинності і соціальної зумовленості знання та ін.

2.Зародження та становлення соціології знання як наукового напрямку

Витоки соціології знання пов'язують із аналізом **К. Марксом** ідеології. В рамках західного марксизму ця лінія була продовжена **Г. Лукачем**, **М. Хоркхаймером**, **Г. Маркузе** та ін.

Е. Дюркгейм окреслив *позитивістський варіант соціології знання*, який пізніше розвивався в дослідженнях *архаїчної свідомості* (**М. Мосс**, **Л. Леві-Брюль** та ін.) В соціології **М. Вебера**, що опиралася на низку неокантіанських постулатів, відноситься аналіз *протестантської господарської етики*, її ролі у виникненні капіталізму, а також його роботи по соціології релігії.

Становлення соціології знання як особливої філософсько-соціологічної дисципліни пов'язано з книгами **М. Шелера** «*Форми знання і суспільство*» (1926 р.) і **К. Мангейма** «*Ідеологія та утопія*» (1929 р.). Шелер розумів соціологію знання як частину соціології культури. Ця дисципліна покликана

показати зв'язки знання із соціальною структурою, при цьому серед форм знання, що включаються до соціологічного аналізу, входять не лише позитивні науки, але й повсякденне знання, міфи, релігія, метафізика. Різні форми знання за Шелером, пов'язані із соціальним базисом, що відображається як на їхній об'єктивності, так і на їхній соціальній динаміці. К. Манхейм вже в ранніх роботах висунув завдання перебудови епістемології на соціологічних засадах, оскільки людське завдання завжди співвідноситься із соціальною структурою. В роботі «Ідеологія та утопія» він зосередився на вивченні найбільш соціально-детермінованих формах знання – ідеологіях, утопіях, ліберальній та консервативній свідомості.

В 30-40-х роках від соціології знання відділилися соціологія науки, соціологія релігії і соціологія культури, а статус соціології знання виявився проблематичним. Центральна *ідея соціальної детермінації* знання стала піддаватися критиці та обвинуваченням в історизмі та релятивізмі. Однак у 70-80-х роках вона знову стала викликати інтерес, що зумовлено появою соціологічно орієнтованих концепцій у *постпозитивістській філософії науки* (Т. Кун, М. Поланьї, П. Фейєрабенд та ін.). Ці концепції дозволили прихильникам соціології знання більш конкретно позначити зв'язки знання із соціально-культурним контекстом (роботи М. Малкея, Д.Блура, Б.Латура, представників *Штарнберзької групи соціологів*). Крім того, в рамках *феноменологічної філософії та соціології* послідовниками Альфреда Шюца (Пітером Бергером, Томасом Лукманом та ін.) була висунута *нова програма соціології знання*, в якій центральним предметом аналізу стало не теоретичне, а *повсякденне знання*, і традиційна *модель «соціальної детермінації»* була замінена *концепцією «соціального конструювання реальності»*. Соціологія знання стала одним із джерел постмодернізму.

3. Місце і роль навчальної дисципліни в системі професійної підготовки бакалаврів соціології

Місце і роль курсу «Соціологія знання» в системі професійної підготовки бакалаврів соціології. Освоєння професії соціолога означає не лише засвоєння змісту професійної лексики, оволодіння соціологічним інструментарієм вивчення соціальних явищ і процесів, але й засвоєння основних засад та засобів методології соціального пізнання. Це значить, що фахівці в галузі соціології повинні

оволодіти сучасними формами мислення, ознайомитися із теоретичними джерелами знань про життя суспільства, про соціокультурний розвиток людства, про основні наукові парадигми, за допомогою яких пояснюється соціальний світ.

Соціологія знання є одним із вирішальних факторів у проведенні соціологічних досліджень. Обираючи проблему для дослідження фахівець повинен уявляти шляхи, засоби та методи її вирішення, а для цього необхідна соціологія знання.